

Водяник. Зелений роман. роман

КУПИТИ

Водяник - не людина, хоч і вміло прикидається. У нього свої цінності й таємниці. Своє завдання. Його натура двоїста, темна сутність, що живе в ньому, ніколи не затихає назавжди. Але водяник не може без людей. Любить їх. Прагне їхньої любові. Село XIX сторіччя, нове життя колишнього денді зробить на колесі водяного млина цілий оберт за річним циклом, у якому будуть свята, обряди, ритуали, жертвопринесення. І норовлива дівчина, якій, можливо, краще було би народитися кількома століттями пізніше. Але водяник не може й без своєї гори, її джерел, лісів, ставків. А люди... як їх не люби, з кожним століттям вони дістають все більше сили руйнувати це. Чи отямляться вони?

МІЛОШ
УРБАН
ВОДЯНИК

ЗЕЛЕНИЙ РОМАН

Мілош Урбан

ВОДЯНИК

Зелений роман

Урбан Мілош
Водяник. Зелений роман : роман / Мілош Урбан ; пер. з чес. Т. В. Савченко. – Тернопіль :
Видавництво Богдан, 2023. – 376 с.

ISBN 978-966-10-8809-1

© Miloš Urban, 2001

© Савченко Т.В., переклад, 2023

© Видавництво Богдан, виключна ліцензія на видання, оригінал-макет, 2023

Miloš Urban
Hastrman

Copyright © Miloš Urban, 2001

This book was published with the financial support of the Czech Ministry of Culture.

Ця книга видана за фінансової підтримки Міністерства культури Чеської Республіки.

Водяник — не людина, хоч і вміло прикидається. У нього свої цінності й таємниці. Своє завдання. Його натура двоїста, темна сутність, що живе в ньому, ніколи не затихає назавжди.

Але водяник не може без людей. Любить їх. Прагне їхньої любові.

Село XIX сторіччя, нове життя колишнього денді зробить на колесі водяного млина цілий оберт за річним циклом, у якому будуть свята, обряди, ритуали, жертвопринесення. І норовлива дівчина, якій, можливо, краще було би народитися кількома століттями пізніше.

Але водяник не може й без своєї гори, її джерел, лісів, ставків. А люди... як їх не люби, з кожним століттям вони дістають все більше сили руйнувати це.

Чи отямляться вони?

МІЛОШ
УРБАН

ВОДЯНИК

ЗЕЛЕНИЙ
РОМАН

Просто так мусило статися.

У той край попід горою я приходив двічі. Першого разу як той, ким власне й народився, а другого — як той, кого ціле життя із себе вдавав, і ким під самий його кінець став насправді.

На бога нарікати марно, втім, як і хвалу возносити. Взагалі, не моє це, — богів згадувати.

Хочу тільки сказати, що вибору я не мав. Ніхто його не має.

Явився я без одягу, коли час не мав сенсу. Визирав з річкового дна, ночував у дубових корчах та очеретах, полював у затоках та ковбанях. Край той був велелюдний, говорили там двома мовами, обидві я знав, та жодною не користувався, тоді в цьому не було потреби. Німий, мов риба, я нипав сушеною і вивчав місця, де оселився. У болота, де ніхто не живе, не заходив: жити годиться там, де годиться й помирати, а деякі місця краще оминати.

Ґрунти тут були нетривкі, подеколи просто пісок, далі сама вода, найгірше там, де все це докупи. Людські стежки завжди вели через ліс, тут дерева робили землю тривкішою, сприяли їй, утримуючи всередині себе воду, яка в гілках їхніх текучими руками здіймалася над подорожнім, мов небесний купол. Коли я прийду вдруге (цього разу вбраний у модний синьо-жовтий сурдут), побачу в них високе склепіння храму.

Тим часом, це була звичайна вода, всюдисуща й незрима, мінлива й невловна, необхідна і неunikна. Вода, що тече, здіймається і просочується скрізь, де її шлях із давніх-давен огороджували, спрямовували й використовували для своїх потреб місцеві люди. Їм доводилося робити це, інакше б вони не вижили в цьому болотистому краю попід великою горою. Вони добре робили, нащадки їхні брали з них приклад, нащадки нащадків пожинали плоди їхньої праці, та й самі сіяти не забували. Витворів своїх не позначали нічим, окрім власної майстерності: на греблях, дамбах, шлюзах, жолобах, млинівках, дренажах, ринвах і водосховищах я не бачив жодного підпису, крім, хіба, пари сердечок, видряпаних на потемнілих балках. Мабуть, лише взимку, коли через кригу простягалися ланцюжки слідів, із цієї мінливості поставав певний лад, до якого, зрештою, приходять будь-яка вервечка випадковостей. На тлі неба вимальовувалися імена та прізвища скромних ставкових трударів, і коли я прийду вдруге, вже

не бачитиму в них самі лише людські закарлючки. Зможу їх читати, коли, закинувши руки за голову, спостерігатиму з-під води, як дітлахи, нічого не підозрюючи, виписують на кризі своїми успадкованими від старших чобітками ініціали їхніх колишніх власників.

Мав предків і я, їхні імена тут усі знали, і дотепер іще можна знайти їх, разом із родинною печаткою, на документах, що після них лишилися. Саме вони вдосконалили давно занедбаний на ту пору водогін і започаткували систему допоміжних накопичувальних резервуарів: ставків, що живилися з джерел, струмків або дощової води. Вісім таких ставків вони винахідливо сполучили в єдину систему, якій не було аналогів у цілому світі. Звісно, це був штучний витвір, але він покладався на вихідні умови, даровані природою: розташувався у місцях, від початку багатих озерами, ставками та болотами. Ця робота зробила їх доступними та корисними для людей, не позбавляючи ці болотисті місця краси та їхнього природного призначення.

Я повертався до старого маєтку, який тепер належав мені. Мав намір управляти ним з винахідливістю й покірністю своїх предків. Хоча в ту пору, коли я тут був уперше, а час не мав сенсу, людей я оминав і до свого дому ходив тільки вночі, коли холодні льохи й занедбані кімнати дарували безпечний прихисток небажаний у цих краях істоті.

Я був тут за шкідника. З-під носа у рибалки вихоплював найкращого коропа і поглинав його рожеве, присмачене багном м'ясо, пожадливо сьорбав його кислувату кров. Коли до ставка, пливучи проти течії, дістався з річки лосось, я занюхав його та вистежив, перш ніж він зміг утекти від мене вниз за течією. В тих бенкетуваннях було щось дике, і самотньому ласуну під вимитим течією берегом вони нагадували поєдинок, в якому лосось, переможений, напіврозтерзаний, все ще намагається вчепитися зубами в пальці, поки ти пожираєш його буре серце, шматуєш фіолетові зябра.

Ставковий доглядач, який звик з року в рік мати королівський вилов, цього разу піймав облизня, тож вирішив уполювати щуку, яка вкрала його здобич. Його уява виростила цю рибину до неймовірного розміру, він вистежував її прохолодними ночами з ліхтарем на носу човна, озброєний вісьмома довгими міцними вудками й живою наживкою. І мав добрий вилов, та тішитись ним і не думав. Очманілих після гачків

і ліхтарного світла хижаків він жбурляв назад, у мою роззявлену пащу. Наостанку він вистрелив у воду з рушниці. Я з цікавістю спостерігав за кулею, як та зменшується і сповільнюється, аж поки я не зміг узяти її великим і вказівним пальцем, і вона не обпекла мені пучки. Тоді я випірнув у затінку під вербою, гарненько прицілився і влучним ударом збив йому з голови шапку-трирогу.

А тоді дав йому спокій, бо добре розумів: його обладунки мене не стосуються й нічого, крім смерті, з нього не візьмеш, у чому через кілька місяців я мав нагоду пересвідчитися. Колись комусь доведеться за це заплатити. Я не зумів навчитися на своїх помилках, і якщо в мені колись і було щось людське, то саме це. Стоячи понад людством, лишаючись поза світом людей, я став дурнішим за них, і як дурень, намагався проникнути до них через задні двері.

Навіть нашому племені відома спокута, і після пригоди з рибалкою я вдався до неї. Коли почався дощ, я піднявся на гору і скупався в джерелі, що пробивається аж на самій верхівці. Трохи далі є криничка, але на неї я уваги не звертав, воліючи очиститися у воді, якої не торкалася людська рука. Джерел на горі не злічити, вони стікають із неї, мов срібне волосся, що біля підніжжя сплітається в темну косу струмка. Його спокійна течія живить ставки, пронизуючи і з'єднуючи їх у єдину систему. На виході він оминає схожу на сідло гору, до якої тутешні люди ходять палити багаття, і впадає в річку, що тече зі сходу на захід і позначає північні кордони моїх володінь.

Того разу я опинився на горі вперше, і саме тоді натрапив на дещо, заховане в улоговині над північним схилом, трохи нижче букового лісу, яким поросли верхівки усіх тутешніх гір.

Величезне кам'яне яйце.

Воно ворушилося під дощем, тремтіло на своєму убогому кам'янистому ложі й розподіляло воду. Його невловний рух можна було розпізнати за краплинами, що стікали то з одного, ширшого, то з іншого, вужчого кінця. Краплі ніколи не падали в одне місце, і трава довкола валуна була рівномірно густа й зелена.

Широкий кінець дивився на схід і був голий, за винятком коріння, яке його обплело. Спрямований на захід, вужчий, так само як і широкий, обріс корінням, а знизу його вкривав мох. Я стискав кулак, поки під шкірою мені не проступили вени, й побачив сітку, схожу на ту, що

утворило плетиво коріння на великому валуні. Я вдарив кулаком, але воно було міцне й не піддалося, ним до каменя чіплялися чотири дорослі дерева. Вони похитувалися разом із яйцем, з якого росли. Гойдав їх не вітер, сама тільки дощова вода.

Тут я помітив, що між деревами вгорі у яйці був розгалужений камінь, витесаний людською рукою, але так давно, що всі його гострі краї втратили чіткість обрисів. І було там ще дещо. Зі східного боку, у місці, де мох розступився, а коріння нагадувало розчепірені пальці, чорнів голий мокрий камінь. У ньому було щось схоже на вирізьблене обличчя. Мені здалося, що на мене звідти хтось дивиться. Кружальце, у ньому два ока, нижче ніс, а під ним широкий, по-людському усміхнений рот.

Як звір, що опинився віч-на-віч із людиною, я позадкував. Я не знав, чиє це обличчя, але в ньому було стільки людського, що мені довелося відступити. Я зрозумів, що вже спізнав усе, що мав спізнати під час першого свого приходу. Того ж дня я покинув цей край попід горою.

Пішов, щоб повернути собі силу слова.

Я повернувся.

Повертався я манівцями, зі старою неточною мапою в руках. У містечку під назвою Голани я постукав у дашок карети й гукнув візничому, щоб той з'їхав з цісарського тракту на путівець, що огинав городи найбідніших халуп. Я хотів пізнати свій край. Ми рушили у північно-західному напрямку, де за лісом мала відкритися дорога герцога Вальдштейнського, позначена на мапі червоною лінією. Ми проїхали через світлий, ще безлистий перелісок й опинилися у ялинових хащах. Таких я за своє довге життя бачив небагато, мода на ці швидкорослі, але не надто міцні дерева ще тільки починалася. Тоді ще мало хто усвідомлював, що разом із ялинами у тих лісах ростуть перспективи для теслярської громади.

Я почергово поглядав то з вікна, то на мапу і відчував радість долання шляху, який спершу прокладаєш в уяві, а потім проходиш насправді. Радість, знайому мандрівникам, що люблять покладатися на своє відчуття напрямку. Аж тут старий Франкл, візничий, слуга і лакей в одній особі, самовільно зупинився, зліз із передка і з винуватим обличчям зазирнув у віконце карети: йому знову треба було до вітру. Я

вже знав, що він боїться лісових хащів. Визирнувши, я побачив, що ми стоїмо на роздоріжжі. Ліворуч і праворуч поміж деревами зникала роз'їджена дорога, а попереду простяглося болото, запах якого, напевно, й нагадав Франклові про його нагальну потребу. Якщо вірити мапі, Новий Замок був у північному напрямку, тоді як у південному після трьох миль дороги на нас чекає лише безіменний хутірець із костелом Святого Ігнація. Село і костел на мапі були перекреслені, тож поки Франкл робив у кущах свої справи, я вирішив їхати ліворуч. Занедбане село було останнім місцем, де я хотів би того дня опинитися.

Франкл випірнув із гущавини, скиглячи, мов мала дитина, що вимагає уваги, мовляв, невідомо куди тепер їхати і скільки все це триватиме. На таку нікудишню виправку я звів брову і, показавши ліворуч, туди, де ліс далі світлішав, пообіцяв краєвиди веселіші за ялинові хащі та чорне баговиння. Ми знову рушили, уже жвавіше, і незабаром виїхали під радісне денне світло. Праворуч у гущавині ховалася біла альтанка, чи то пак — літній будиночок, що належав господарям Нового Замку. З дороги було погано видно, але в моєму путівнику він був детально описаний. Мене він мало цікавив, і я не став просити візничого зупинитися, що, безумовно, його вельми потішило. Ми заїхали до графського фазанячого розплідника, і тут Франклові довелося пригальмувати: попереду була річка. Русло перетинав кам'яний місток, завширшки впритул до наших коліс, щоб можна було сяк-так проїхати й не впасти разом з екіпажем. Місток стерегли дві статуї. З одного боку покаюнно схиляв голову святий у квадратному біреті, оповитому зірками. Я впізнав у ньому Йоганека з Помуку¹, такі тут трапляються на кожному перехресті. На іншому боці Катержина з колесом від воза біля ніг й очима, зведеними до неба. Дві сумні постаті, не надто вміло витесані з крихкого пісковика.

За мостом починалася Вальдштейнова алея, пряма, як прут, і довга, як англійська миля. Візничий погнав коней клусом. Я висунувся з вікна й озирнувся на свого верхового коника, прив'язаного позаду ландо. Я досі не придумав цій тварині імені й не відчував до нього прихильності. Мабуть, мені заважала його беззастережна довіра. От і зараз він біг за нами клусом на відстані десяти кроків із задоволеною мордою.

— Якби це дурбецало мусило нести мене, то й тоді би нетямалося від щастя, — гукнув я Франклові, який помітив, куди я дивлюся. — Це не кінь, а якийсь собака, диво, що ще не гавкає.

— Не гнівись Бога, пане, — відгукнувся з козел Франкл, — не один улюбленець укусив господаря, коли той цього найменше чекав.

Я підняв очі на верхівки двохсотрічних лип. Високо над головами трьох тварин, старого чоловіка й індивіда, людську природу якого поки що ніхто не взяв до сумніву, вони спліталися у вигадливому напівпрозорому мереживному склепінні готичного храму, що пробігав мимо із запаморочливою швидкістю.

Від повію прохолодного вітру мені змерзли зуби, і я усвідомив, що усміхаюся. Я мружив очі від куряви, що здіймалася з дороги, від самого мосту посипаної гравієм. Мені захотілося почути шелест цих дерев, але, крім хурчання коліс і шуму вітру, не чути було нічого. Листя ще не розпукло у вітті, але мені мовби пригадався його шелест у вітряні літні ночі, деś недалеко звідси. Так, це мало бути саме тут, тут я сидів минулого року, німий і несвідомий, мов звір, але вже й тоді приголомшений цією красою.

Я озирнувся, сподіваючись вловити бодай відлуння тих спокійних часів, і раптом вітер зірвав з мене перуку й пожбурих далеко позаду карети. Я бачив, як вона, викачавшись у пилюці, застрягла у придорожніх кущах. Раптова свобода сп'янила. Я прочесав пальцями волосся і з насолодою підставив його провесняному вітрові. Воно умить висохло, і я, раптово виснажений, гепнувся назад у карету.

Я відкрутив накривку фляги і змочив волосся. Повернувся до заляпаного вікна з іншого боку карети й подивився на своє обличчя. Без перуки воно виглядало молодшим, вся серйозність та статечність де й поділися. Я скуйовдив собі волосся, потім зачесав його на скронях і тім'ї наперед, за новою модою. Нестримність тіла й думок. Я лишився задоволений тим, що побачив. Коли приїду до свого маєтку, розживуся колекцією наймодніших паризьких капелюхів, бажано щось у стилі Браммеля. Капелюхи нічим не гірші за перуки: теж чудово утримують вологу.

Перед очима миготіли образи побаченого з карети: сиві поля, що спрагло чекали оранки, а за піщаним берегом плесо Доланського ставу.

Він виблискував сріблом супроти північного неба, скраю, де ще трималася стара крига, переходячи до жовтувато-вохристих тонів. Над ним чорні цятки — ворони. Вони здавалися нерухомими. Холодний день бив ув очі.

Розплющив їх. Ландо стояло, в'язнучи у дивній тиші.

Я подумки висварив себе за те, що на останній частині подорожі не втримався й піддався втомі, але завішані вікна не давали собі збрехати: до сну я лаштувався свідомо. Я зазирнув до мапи: назва Стара Весь була каліграфічно виведена коричневим чорнилом, червона цятка, що позначала мету нашої подорожі, красувалася посеред чотирикутника з червоними хрестиками по кутках: на заході Стволінки, на сході Голани, на півночі Козли, а на півдні гора Влгошт.

— Пане? — почулося знадвору, і по шкірі мені побігли мурахи. — Шановний пане, ви там?

Голос Франклові не належав, цей паршивець не розбудив мене своєчасно. Отже, ми приїхали.

Хтось відкрив дверцята, і Франкл підскочив, аби розкласти сходинки під ними. Я підняв руку, щоб поправити перуку, але її не було на місці, я намацав тільки власне мокре волосся. Якщо зараз я вийду з екіпажу й постану перед своїми людьми, то буду таким, як є. Тим ліпше.

Я встав і, нахилившись, щоб не зачепити головою одвірок, перестрибнув через три складні сходинки.

Майдан величенький, звісно, не міський пляц, але й не вкрита курявою сільська площа. У них тут була пристойна бруківка, фонтан і чумний стовп, а на протилежній стороні — ставочок, до якого з горішньої частини містечка стікала дощова вода.

Позаду приземкуватих, довгастих хатин із бруса та каменю, за верхівками їхніх стріх, тут і там височіли двосхилі або мансардного типу дахи купецьких будинків, схожі я бачив у німців: одноповерхові, з пофарбованими вікнами й декоративними підвіконнями. Найпоказніші будинки зазвичай бувають у центрі міста, але тут вони стояли трохи віддалік, на пологому схилі, що здіймався на півночі й відкривався з південної сторони. Десь там починалася німецька частина містечка, де мій путівник радив оглянути залиті сонцем вітальні місцевих купецьких родин.

Я вийшов до католицької церкви, розлогої столітньої будівлі, що вінчалася вежею, схожою на червону цибулину, на її вершечку вмонтилася лантерна, пропускаючи сонячне світло до дзвона. Костел Святої Катержини був наново побілений з нагоди мого приїзду і виглядав напрочуд затишно. Гостроверха вежа на поближньому пагорбі, яка у путівнику значилася як Мнішська, здіймалася над сріблястими буками грізно, мов учительська тростина над купкою школярів. Це був сучасний витвір місцевих авгсбурзьких євангелістів, які називали Стару Весь Альтдорфом. Про це я чимало знав ще до прибуття, завдяки листу Літомнєржицького єпископа, який підтверджував мої претензії на маєток і повертав його в мої руки, хоча й не міг зрозуміти моїх, як він висловився, «марнотратних примх». Йому в голові не вкладалося моє прагнення відмовитися від затишного родинного особняка у Лготі й проміняти його на непривітну кам'яну вежу старого родового маєтку, що роками служила єпископству за млин. В усякому разі, обмін цей був вельми вигідний Його Превелебності, а я собі тихо посміювався. Я й гадки не мав, як скоро зустріну тут людину, котра так само змінила місце проживання з прихованим умислом, і уявити не міг, наскільки ця зустріч буде доленосною.

Зібралось усе містечко. Попереду стояв огрядний червонолиций чоловік у святковому сурдугі, поза сумнівом, староста. Попервах він виглядав збентеженим, так, ніби його здивувало, як хвацько я вистрибнув з карети. Здогадуюся, в чому річ: він собі гадав, що пан барон їде сюди віку доживати, аж тут на власні очі бачить такого жевжика. Похопившись, він зняв капелюха і глибоко вклонився. Поруч нього чекала святково вбрана дівчина у вишитому начільнику та пишних спідницях, прикрашених торочками й тасьмою. Щойно староста випростався, вона зробила реверанс і простягнула мені кошик із буханцем хліба. Позаду цієї пари тлумилася святково вбрана юрба, усі стояли нерухомо, лиш дивилися на мене, так пильно, ніби бачили мене аж до самого нутра. Мені стало не по собі, на мить здалося, що за якоюсь примхою долі ці люди добре знають, що то за цяця прийшла розоряти їхні гнізда. Та потім я заспокоївся: вони, схоже, просто не могли приховати своєї тривоги щодо нового пана. Але було ще дещо. Не те, що я їм явився простоволосим і з відкритим обличчям,

приголомшило їх, а мій синій сурдут із ясно-жовтою підкладкою. На ці терени такий модний крам дістатися міг тільки на моєму тілі.

Мені відрекомендувався новий управитель маєтку, сухий непримітний чоловік, незвичний до церемоній та рукостискань, у якому він мені ледве не відірвав руку, сумлінний трудяга. Відразу після нього мою долоню вхопив учитель Вовес, привітався чеською. Високого зросту, але худючий, як тичка, така, знаєте, забулєна, якою браконьєри вбивають рибину одним ударом. Він мені сподобався, я відразу пізнав у ньому місцеве світило, носія прогресу й просвітництва, не треба було навіть придивлятися до пенсне на його носі. На досаду старожилів, він швидко зацокотів, як його тішить, що я признався до чеського роду й володію чеською мовою, хоча й зовсім не хоче тим сказати, ніби німецька спільнота не породила своїх геніїв, і, до речі, чи не бажав би я почитати молодого філософа Людвіга Феєрбаха?

Останнє він додав пошепки, щоб решта не почули. Я похитав головою, він повторив мій жест і покwapно вибачився за пароха, який не прийшов на зустріч, бо ще вранці виїхав до Козел на останнє миропомазання і не встиг повернутися. Не те щоб вони приятелювали, але цей Фіделій непоганий хлопець як на церковника, я ще сам у цьому переконаюся, коли сяду на одну з церковних лав, що їх парох, пристрасний різьбяр, оздобив самотужки. Він, Вовес, сам знає, що то таке семінарія і що важить освіта.

В той момент я не знав, на чому з його базікання зупинити увагу і тільки по змозі доброзичливо кивав. Не встиг він договорити, як його відштовхнув чепурун у яскраво-жовтому костюмі, яких у Парижі не носять уже років зо двадцять. Склавшись упоперек, він продемонстрував мені накучерявлену потилицю, з якої струсився фунт пудри. Він змахнув капелюхом-трирогою, мовби підмітав дорогу, і добірною німецькою мовою з чеським акцентом запропонував свою вірну, щонайвірнішу службу. Я, стримавши сміх, озирнувся на вчителя. Той закотив очі та крізь зуби повідомив, що це головний лісник, Кіліан Ігнац Кабелач, шанований пан, фрайгер, підприємець, власник п'яти склозаводів та склошліфувальних майстерень у Бору й Каменіце, приїхав заради мене аж із Липи, — ще вчора приїхав, — як швидко

вставив сам лісник, знову склавшись навпіл у поклони. Я подумав, що маю чимшвидше покласти край цій манері.

Потім мені вклонився єгер, такий собі Шквор, дикуватий зарослий чолов'яга, що мешкав у мисливському будиночку на іншому кінці лісу. Єгер запевнив, що завжди буде радий мене там бачити, хоча неозброєній людині краще по лісопосадках не швендяти. Його з'ява, на відміну від шанованого пана, фрайгера К. І. Кабелача, потішила мене, бо свідчила, що в моїх лісах бракон'єрам і шкідникам амінь.

Крім цих та ще кількох імен я з тої першої зустрічі мало кого запам'ятав, усе було для мене незвичним, і половина в одне вухо влітала, а з іншого вилітала. Але я був рішуче налаштований познайомитися зі своїми людьми, з кожним осібно, і поступово запам'ятати їх усіх.

Як знавець етикету, я підійшов до кошика з хлібом, вломив кусень і поклав до рота. Хліб як хліб, смачно.

— Сіль! — засичав той, кого я вважав старостою, і зробив дівчині у вишитому начільнику страшні очі. Та спалахнула рум'янцем і похитала головою: про сіль вона забула. Даремно ж він на неї напосівся, коли сам навіть відрекомендуватися забув! Я усміхнувся й по-батьківськи погладив дівчину, але вона зарум'янілася ще дужче, аж я злякався, щоб уся ця сільська громада не розцінила мій жест як залицяння. Враховуючи мій вік, це було би пікантно.

Чоловік був сам не свій, пригода із сіллю геть усе йому перекапустила. Я правильно визначив, хто це був, і подумав, що чоловік цей водночас і придатний, й непридатний для своєї посади: він любляв, щоб усе було під лінієчку, але щойно його вивірена лінія відхилялася від запланованого маршруту, миттю втрачав витримку.

Я звернувся до нього якомога приязніше:

— Маю честь говорити з Матеєм Коларжем, славетним старостою Старої Весі, чи не так? Сподіваюся, я не помилився.

Таким звертанням я відразу ж улестив його, добрим словом здобув прихильність, і заодно виставив у вигідному світлі перед підлеглими, звернувшись чеською. Тут уже він став — сама послужливість, кілька разів уклонився й заходився мене знайомити зі старійшинами громади. Це були чесні, втомлені життям люди, достоту такі, яких я бачив під час мандрів по всій Європі. Я очікував слов'янської зовнішності, про

яку насправді мав доволі схематичне уявлення, але від німців, які трималися окремою, більш згуртованою громадою, вони відрізнялися тільки біднішим одягом і погано прихованою невпевненістю у поставі. Особливо це стосувалося молоді.

Німці, якщо вже про них пішла мова, були нащадками емігрантів із Саксонії, Лужиці та Силезії, а також і віддаленіших країв — Тюрингії і Бранденбургу. Вони становили приблизно чверть населення Старої Весі. З чехами, як правило, дружби не водили, ставилися до них прохолодно, у них була своя церква і свій священник, одяг носили простого покрою з двома чи трьома невибагливими візерунками. Навіть коли напивалися, як мені стало відомо згодом, не поспішали розповідати, що у них на думці. Все воліли робити по-своєму. Чехи потай мавпували їх, але ставилися з осторогою. За останні кілька століть вони стали ревними католиками й гадки не мали, що нащадки тих, хто очолював священну війну з їхніми бунтівними предками, тепер у своїй вірі не так уже й відрізняються від гуситського протестантизму.

В той перший день німці познайомили мене зі своїми старостою й священником, двома чоловіками аскетичної статури, Ульріхом та Піпенманом, а також і з їхніми дружинами, опасистою старостинею і красунею пасторовою. Кілька обраних, гарненько вимитих школярів продекламували для мене відому й вельми занудну поему одного таємного радника, який за життя доскочив слави обдарованого музами поета, і якого я особисто знав з численних дипломатичних зустрічей. Поки тривала декламація, Коларж прошепотів мені на вухо, що німецький староста не має жодної влади у більшій частині села, і чехи постійно підлаштовують йому капості заради сміху.

Як це відбувалося по всій Європі, так само й тут, люди почали усвідомлювати своє походження, навчилися чітко розрізняти своїх і чужих. Мова, національна приналежність і віросповідання помалу стали священнішими за тіло Господнє. Я обвів поглядом своїх чехів та німців і гречно подякував їм за теплу зустріч. Від мене не сховалося, наскільки по-різному мене приймали ці дві общини. Реакція добродійних холонокровних німців була очікуваною, чехи вразили своєю сердечністю й двома чи трьома недовірливими поглядами спідлоба. Я дивився на їхні спini, зігнуті у поклони, на їхні приховані

посмішки й думав про те, що капелюха а-ля Браммель мені тут навряд чи хтось пошиє.

Та про це я не шкодував. Мене тривожило, що серед людей, які прийшли віддати мені шану, декого бракувало. Це було лише інтуїтивне відчуття, але настільки сильне, що мимохіть я приглядався навіть до задніх рядів. Когось тут бракувало, а я відчував, що маю на нього таке ж право, як і всі решта, якщо не більше. Мені не хотілося питати, запитання, адресоване старості, так і лишилося невисловленим, поки я не сів разом із ним до себе в ландо. Постукавши Франклові, який в очікуванні красувався перед місцевими, мов півень у курнику, я пояснив йому, як їхати до нового помешкання. Відчуття пустки не полишало мене і в дорозі, Матееві Коларжу теж було не по собі. Він сам завів розмову і, доки ми їхали, виповів мені усі свої турботи.

Його халепою була двадцятирічна донька, названа на честь покровительки місцевої церкви. Після матеріної смерті вона як сказала, минулого року, поскаржився він, її невідь-де носило, бувало, по кілька днів поспіль додому не приходила, наробила ганьби на все село. Цього року від Богоявлення у церкві не була, по господарству порається, але тільки під настрій, і в носі мала всіх женихів, яких він під тим чи іншим приводом закликав до господи в надії, що Катінка закохається і після весілля їй усі ці бздури минуть. Сам він на неї управи не знаходив. Дарма, що дівчина була вже на порі, вона й досі гасала із сільськими бешкетниками, ба навіть верховодила ними, коли мала настрій, виявляючи зловісний талант вимишляти різноманітні капості, які він, староста, потім нишком залагоджував коштом власної репутації.

Так тривало до минулої осені, а потім стало ще гірше. Почав до неї вчащати найгірший тутешній лобуряка, Якуб, син общинного кликуна, який, вибачте на слові, навіть на сіль та воду заробити не годен, і якоїсь прибудної удовиці, божевільної жінки, яка давно вже від того сурмача утекла. Хлопець, кажуть, кошмар усього села, хоча північ замість батька сурмить сумлінно. А ще не зоглянешся, як його заберуть у солдати, то Катька від нього ані на крок, виставляє напоказ ті свої мезальянські стосунки назло сусідам. Навіть замовила йому чоботи на зиму, коли у жовтні приїздив швець. А Матей мусив то все оплатити.

— Вони й досі разом? — спитав я, але відповідь була очевидна і без слів.

— Бодай йому... Даруйте, пане, звертаюся до вашого милосердя. Нема сенсу відбріхуватися чи заперечувати, так, вона десь із тим шалапутом. Та ви би й так почули, якісь погані язики завжди принесуть. Я хотів, щоб ви від мене дізналися. Катержина — найвродливіша дівчина у всій околиці, але з нею самий клопіт. Росла, як бур'ян у полі, я її віддавав на виховання економці, вчителю — все марно. Ото хіба старого священника слухалася, тільки той вже спочив. Рано чи пізно ви з нею зустрінетеся, і я наперед прошу у вас пробачення за її вибрики. Бачить Бог, я був для неї поганим батьком, але робив, що вмів. Не гнівайтеся на неї, пане, можливо, саме великодушність ваша її впокорить, вона, знаєте, любить фантазувати, мовляв, народилася вона зарано, їй би жити років через двісті, коли жінки робитимуть, що їм заманеться. Можна подумати, вона зараз так не чинить.

В очах йому бриніли сльози, а на устах — гірка усмішка, він одвернувся і висякався у хустинку з монограмою. Мене зворушили його почуття, і я пробачив дівчині, що не прийшла привітати мене. Такого дійства я, як молодий чоловік, сам волів би уникнути, навіть якби батько їй і наказав прийти. Зрештою, я не настільки покладався на свою гідність, і те моє раптове відчуття нестачі чи втрати було того не варте. От тільки суто інстинктивно я до слів старости поставився скептично. Я бачив його наскрізь, то був талановитий актор, який умів викликати в людях співчуття й інші емоції, саме такі, які дозволяли залучити їх на свій бік. Можливо, саме це й допомогло йому втриматися на своїй посаді у магістраті.

Однак оповідь моя плине, і я давно розчинився у ній, і тепер я лише кришталик солі, смак якої вода пам'ятає навіть після багатократного розведення. Староста зв'язався мені, як вербі, не підозрюючи, що дерево струхлявіло всередині, й між корінням його кубляться змії. Якими були мої тодішні наміри, вже не має значення, сьогодні про свої давні добрі та лихі вчинки я можу говорити такими ж словами, в яких описував би свою домівку чи природу свого краю.

Ми їхали зі Старої Весі на південний захід, трохи менше милі в бік старого валу біля Доланського ставу, через поле, гай, галявину й

перелісок аж до Вежі, як називали моє помешкання. Ця нехитра будівля колись давно звалася Рибна і служила Беркам з Дуба сторожовою фортецею, що від Голанської фортеці була на відстані пострілу з пересувної катапульти. Після тридцяти років війни її врятувала від занепаду вкрай проста причина — голод. Дерев'яне колесо упродовж половини століття мололо в ній зерно, і відтоді називали її не інакше як Чорний млин.

Сонце зігрівало мені очі, його пальці обвилися мені довкола шиї й тягли назовні, геть із карети, від цього нещирого чоловіка, який мимоволі простягнув мені дзеркало, у якому відбилася моя власна прихована сутність.

Староста перехрестився й зі словами «Не дай Бог, сонечко нашкодить вашій шкірі, пане» відсунув мене на інший бік карети, де за вікном проміння призахідного сонця перетворило букові стовбури на вогняні ґрати, крізь які простягала до нас свої руки ніч. І враз ми опинилися на сцені прекрасної опери Глюка. Коли буки попереду почорніли, на обрії спалахнула гора. Зі ставкового плеса під Влгоштю помалу здіймався туман. Деякі фрагменти краєвиду ховалися у ньому, інші, навпаки, показувалися і привертали увагу. Ось із серпанку виступила на заході корона скель, а біля неї зарослий лісом північний схил, на якому перлисто мерехтіли джерела й сріблилися ланцюжки струмків. Висунувшись із вікна, я побачив білу дорогу, що петляла між деревами, позаду яких на тлі все ще по-денному синього неба чорнів шпильастий дах кам'яної Вежі.

Проїхавши через лісок, ми опинилися на місці. Перед Вежею невеликим майданчиком розкинулася біла тераса, яку колись звелів побудувати якийсь шанувальник комфортних мисливських будиночків. Було це вже за часів єпископського правління. У забудовника скінчилися гроші, тож до вдосконалення Вежі не дійшло. На щастя. До тераси, обнесеної химерною балюстрадою, прилягали двокрилі, побудовані дугою сходи: на сім сходинок з лівого і дев'ять з правого боку, де камениста основа з пісковика трохи просіла. Я сміявся до сліз, а Коларж стояв із кислою міною і, думаючи, що я його не чую, бурчав, мовляв, якщо мені аж так не подобається, слід було оселитися в замку. Але в усьому іншому Вежа справила на мене чудове враження, насамперед завдяки хитромудрому розташуванню: нижче рівня води

поближнього ставу. Так само, як тераса утворювала правильний квадрат, рів, що її оточував, являв собою правильне коло, його замостили, напевно, вже в теперішні часи. А позаду Вежі відкривався вид на млинівку². Вода з неї раніше витікала через муровану «мишачу нору» — так староста, показуючи мені тут усе, назвав тунель, прокопаний у валу, — і з того боку галявини стікала до річки.

На першій у цьому році траві вже випала роса, коли ми зі старостою пройшлися по ній і, опинившись перед прадавньою будівлею, примовкли, вражені. Ми встигли обійти терасу по колу, доки Коларж пояснював, чому двері Вежі такі непропорційно великі. Коли їм знадобилося доправити всередину кругляки жорен, вузькі ворітця з пошкодженням одвірком довелося виламати і вставити в отвір важкі дубові двері, оббиті залізними стяжками.

Квадратний отвір навпроти чорнів, як роззявлена паща, це враження підсилював овал білих сходів тераси, схожих на рачачі клешні. Я помітив, як сторожко блукає по них погляд Коларжа. Обабіч Вежі був піший прохід на два лікті завширшки, але якби хтось і впав донизу, не забився би: до рову вже багато десятиліть не напускали води, там навіть дощова вода не затримувалася. Для тої позаду Вежі до скелі була примурована цистерна, вода у ній тьмяно поблискувала й смерділа. Староста завибачався й пообіцяв терміново замовити чистку. Втім, я його майже не слухав, захоплений млиновим колесом, зірваним під час давньої бурі з головного валу, завтовшки як моя рука від ліктя й до кінчиків пальців. Він був зроблений з масивного дубового стовбура, який ні разу не діставав удару блискавки, доки ріс у лісі, але зазнав його вже після того, як став віссю млинового колеса. Він стирчав зі стіни на рівні наших грудей і сумно випинався над ровом, мов поперечина шибениці. Я підтягся на руках і виліз за нього. Кількома кроками дістався розтрощеного кінця й подивився вниз. Велике й важке колесо не могло впасти далеко, йому не було куди. Мене здивувало, як воно вгрузло в землю, мовби вросло в неї. У сутінках я ще міг розрізнити верхні лопатки, до чорноти обсмалені блискавкою, вони не піддалися гниттю чи іржі, як решта конструкції. Староста запропонував поквартитися досередини, де наготовано сухі лучини. Я зіскочив, і він подав мені старий ключ. Я знову озирнувся на чорну

примару млинового колеса. «Франкл побачить — усю ніч ридатиме», — подумалося.

Ми повернулися на терасу, і я спробував відімкнути ключем оздоблений ковкою замок. Замкова шпарина мала форму перевернутого S. Прокрутився легко, замок було змащено жиром. Я бачив, що староста сподівається похвали, тож не забарився з нею. Потупивши очі й щасливо всміхаючись, він пролебедів звичну формулу про «цього нікчемного слугу» й запалив дві лучини. Потім з напускною скромністю повідав мені, що це млинове колесо змайстрував разом із бригадою теслярів його власний прадід, від якого він успадкував ім'я, але не професію. Його батько, який ще замолоду овдовів, після скасування панщини оженився вдруге, причому з багатого спадкоємицею. Став найзаможнішим землевласником у Весі, підпорядковувався безпосередньо Літомнержицькій єпархії, а на старість дістав посаду старости. Пророчив синові таке ж майбутнє і, власне, не помилився, тільки хто ж знав, що від батька йому судилося перейняти не лише посаду, а й долю вдівця.

— Про одне шкодую, — зажурився Коларж, — що немає в мене сина, якому я міг би передати службу старости.

Згадавши про Катержину, він знову посмутнів.

Я слухав неуважно, значно більше мене цікавило внутрішнє убранство мого нового помешкання. Я зрадів, з'ясувавши, що внутрішня оздоба не з дерева. Над руїнами мукомельні майже весь перший поверх займав передпокій і відокремлена цегляною перегородкою чорна кухня з пічкою й димоходом, що прогрівали обидва поверхи. Закопчена сажею стеля йшла дугою і в одному з кутків мала отвір, куди вели круті, грубо витесані сходи. Я піднявся й опинився у своїй кімнаті.

Меблі, які разом зі мною переїжджали з Парижа до Гейдельберга, з Гейдельберга до Відня, з Відня до Праги, а з Праги до Старої Весі, тепер громадилися на підлозі з відшліфованих дощок, разом з моїми численними дорожніми сумками й скринями. Кілька стільців, складених один на один, утворювали під сходами на горище чудернацьку вежу. Минув тиждень, відколи мій багаж і решта речей були доправлені диліжансом у Стволінки. Звідти їх привезли до Вежі на підводі. На них іще був пил чужини, але на шкіряних ручках його

вже встигли стерти спітнілі долоні тутешніх носіїв, яким, за моїми чіткими вказівками, добре заплатили. Якщо вже я приїхав надовго, то варто було завчасно подбати про послужливі робочі руки.

Чотири білі стіни, два вузькі вікна, стіл і декілька стільців, буфет, комод, шафа, ліжко, кріселка, накаслик і ослінчик, ну й, звісно, застелений креденс, заповнений фаянсом і старовинною китайською та майсенською порцеляною. От і все, більше ніяких резиденцій, ніяких замкових покоїв, ніяких нашвидкуруч прибраних і квапливо провітрених апартаментів у найкращих готелях. Відтепер я житиму тут, одна свобода закінчувалася й починалася інша, і це було цілковито моє власне рішення, як я вважав. Я помилявся. Дві речі наповнювали мене захватом: зоряне небо всередині мене і моральний закон іззовні. І ніщо б їх не перевершило, якби я не приїхав.

Якуб, Слунечко, Гофман-старший і Гофман-молодший, брати Йоган і Шімон, Лишка, Вацлав, Пешек, Еренбергер — ці імена я читав навспак на зникомій швидкоталій кризі наступного сонячного ранку. Вона мала присмак лісів Північної Європи. Вода ніколи не забуває, звідки прийшла.

Вночі я не міг заснути. Вийшов на узлісся і ще до третіх півнів ковзнув у гладінь Конського ставу. Ліг, розглядаючи гору під назвою Смертка, невисокий кам'яний стрімчак, що випинався з води. Верхівка його нагадувала череп, що схилився в задумі. Підтала вода під кригою була густа, мов каша. Ставок був неглибокий, до того ж воду захаращували кущики торішнього рогозу і всюдисущі острівці плавучого торфу. Пізніше, як розвесніється, додасться ще й латаття і свіжий очерет. Я скаламутив мул на дні, почекав, доки він осяде, і розлігся на білому піску. Під спів пташок, який приглушено проникав до мене крізь товщу води, я задрімав і прокинувся, коли вони вперше за цей день перепочили — було десь близько дев'ятої ранку. Крига наді мною вже повністю розтанула, її рештки лишилися в тіні від скелі й пролежать там до наступного молодика.

Я задивлявся у блакить, посмуговану стрічками високих хмарин, і бачив синій океан, що омивав білі береги суходолу, це була стара мапа, неточна й мінлива, вона манила до нових відкриттів. Тієї миті я був там, угорі, розглядаючи світ, що простягався вниз, це була гра, яку я

придумав у дитинстві. Одного разу мене візьмуть до себе люди, які зроблять це дійсністю.

Я почув дівочий спів і підняв голову. З лісу вийшов гурт молоді. Дівчата йшли купками, тримаючись за руки чи в обнімку, а хлопці гасали наввипередки й змагалися, хто перший вибіжить на скелю. Спиналися на Смертку вправно, з протилежного боку вона була полога, навіть незграба міг видертися на неї витесаними у пісковнику східцями. Дівчата дозволяли парубкам витягти себе за руки. Спів змінився на речитатив, але слова відносило вітром раніше, ніж вони до мене долітали. Я зробив кілька стрибків і сховався за найближчим кущем торішнього очерету.

Невдовзі на скелі й клаптика вільного не лишилося, серед сільської молоді я впізнав кількох своїх, але судячи з кількості, прийшло чимало і козельських, і голанських, а може, й зі Стволінок, бо саме з того боку процесію наздоганяли спізнюхи, деякі парами, хтось доїдав скибку хліба від сніданку. Раптом біля низькорослої сосни, що випиналася над краєм скелі, здійнялася чудернацька щогла, довга тичка, обв'язана солом'яним віхтем й увінчана солом'яною головою з темними дірками очей та носа і терновою гіллячкою замість рота. Лялька була загорнута у саван — вимащену болотом сорочину з великою бридкою латкою у формі могильного хреста. Смерть у Смертину неділю на скелі Смертка. Нарешті я зрозумів і вже знав, яка вистава розгортатиметься далі. Але про свою роль у ній я ще не здогадувався.

*Смерть із села несу,
Закликаю весну,
Ой, прийди-прийди весно,
Житечко зелене!*

Тепер я розумів. Солом'яну смерть тримав парубок, високий та міцний, як молодий дубок, плечистий та чорнявий. Взутий був у нашмаровані чоботи, а вдягнений тільки в світлі вовняні штани і просту білу сорочку без коміра, доволі легко, у порівнянні з його супутниками, які повдягали ще й короткі кожушки.

Де не було тіні й пронизливого холоду, там сонце приємно зігрівало і спонукало скидати найтепліші частини одягу. Хлопець зі смертю його

променів не потребував, його сила і крізь воду сяjala, наче виклик мені. Якуб, син общинного кликуна. Безсумнівно, це був він.

*Скинем смерть старенну,
Втопимо Марену!*

З лісу вийшла молода жінка, сягнистими кроками вона перебігла верхівку скелі й спинилася обіч Якуба над прірвою, ще й притулилася йому до плеча, щось говорячи. Він до неї засміявся, з півоберта щось комусь крикнув, і відразу ж відгукнувся багатоголосий сміх.

Смерть метелялася у нього в руках, мов очеретина, геть безпорадна проти цього відчайдуха. Враз гомін ущух, мов відрізало, смерть була піднята високо над сосною й завмерла, ніби передчуваючи свою неминучу долю. Завмерла і вся процесія. Всі погляди прикипіли до моторошної солом'яної голови. Крім одного, прихованого, який крізь затоку був спрямований прямо на мене. В очереті мене годі було роздивитися, але сам я бачив добре. У тих дивних очах, округлих і гострих, мов серпи, причаїлася смерть. І то справжня, а не імітація зі соломи.

Очі були дивні, але краса овального обличчя брала за серце. З такої відстані мені важко було зрозуміти, що саме настільки стривожило мене. Головне — у цьому погляді я відчув пітьму, яка утворювала дисонанс із його відвертістю. Світле волосся дівчини було туго стягнуте й заплетене в косу, яку вона перекинула через плече так, щоб рожева стрічка спадала їй на груди і прикрашала білу сорочку. Лейбик на ній був чорний у синю картку, спідниця біла, а ноги босі, чобітки гойдалися, перекинуті через плече на шнурку. Вбрання було чисте й святкове, але на міцному молодому тілі його було якось замало. Зростом дівчина була така ж, як і хлопець зі смертю, але у пружності рук та ніг не могла до нього дорівнятися. Було очевидно, що це дочка старости.

«Давай!» — гукнув Якуб і підкинув почвару в повітря. Та описала дугу, натовп охнув, коли вона двічі перекрутилася, мов у млиновому колесі, сорочка зблиснула на тлі скелі й налякала зуйка, що гніздився під кручею. Він ледве уник її стрімкого падіння і стрілою влетів ув очерет, саме туди, де на мілині сидів я. Його крило кресонуло мене по

шиї, й моє серце стріпнулося від його шаленого кидка. Юрба заспівала:

Ой ти весно-весно, що ти нам принесла?

Смерть лягла на воду і помалу оберталася, спроквола піддаючись течії, яка не зачіпала середини ставу, але огинала дугою скелю й текла до південно-західного краю, звідки потічок вів у поближню затоку. Нагорі, на скелі почалися танці, розпашілі люди не потребували музики й дуркували собі, як їм подобалося. Якуб і Катержина кружляли в танці так, ніби хотіли показати смерті внизу, хто з них у цьому вдатніший. Решта не пасли задніх, вир сардаків та свиток закрутився у танці, лісом і водою розносився їхній галас, аж птаство, що вранці наповнило ліс таким природним гомоном, остаточно замовкло. А з берегів почувся новий шум, був у ньому дзенькіт олов'яного й траскання глиняного посуду, коли танцюристи повитягали з торбин гальби та глеки і випивали за прихід весни, за подолання смерті й зими, за перемогу людини над природою. Пара, яка допіру жбурнула смерть у воду, зупинилася над прірвою, а тоді, впершись ногами в камінь, обмінялася швидким поцілунком, так, наче два обличчя вдарили одне одного вустами.

Смерть ми подолали,

Нове життя надбали!

Ніхто вже не звертав уваги на смерть, що помалу пливла в очеретяні зарості, але дорогою зачепилася об острівець торфу й лишилася лежати на поверхні води. Стеблини її волосся одна за одною відокремлювалися і пливли собі далі по одному, сорочку вибілило сонце й очистила вода, обличчя роздулося, мов у потопельника. Вона пливла до мене, була вже на досяг руки, я був із нею наодинці. Вона стала рукавичкою, яку ті, вгорі, жбурнули мені в обличчя, і в цю мить я не збирався з таким миритися.

Весняне винесення смерті — діло молоде, мені там робити нема чого. Але будь-яке запрошення можна відхилити тільки тоді, коли воно надійшло. А мені все стояв перед очима той поцілунок. Тож рукавичку

я прийняв і дозволив смерті ожити. Вона піднеслася над плесом і втупила порожні очі на розгуляних селян. Вибиратиме?

Ті, хто її побачив, на якусь мить забули, як дихати. Гамір стихав, де-не-де його ще було чути, а де стих, заводився наново. Але це вже не був гомін радості, це був крик жаху. Страхопуди розбіглися по лісі, грішники попадали на коліна, одна з дівчат, біла, мов крейда, раптом знепритомніла, і її в останню мить перед падінням встиг підхопити Якуб. Він поклав її в тіні, а Катержина послабила їй шнурівку. Дівчина явно була жива, але над ставом уже разносився крик, що Марена повернулася і жадає помсти. Наче двійнята з одною волею на двох, Якуб з Катержиною підняли руки і пригрозили їй, аби лишалася там, де була.

Навколо двійнят скупчився гурт найвідважніших парубків. Я бачив, що і їх сіпає від страху й збудження, але тікати ніхто й не думав. Вони гарячково радилися, поперемінно кидаючи розпачливі, збентежені погляди на солом'яну смерть, яку я увіткнув у м'який мул і час від часу посмикував за держак, щоб вона помахала їм із середини Конського ставу. Якуб щось сказав, кілька рук простяглися спинити його, але він відмахнувся від них. Зіскочивши з того боку скелі, він уже мчав через ліс до вирубки на пологому березі, де влітку купали коней. Там були прив'язані два човники, зелений і білий. Жоден із них Якубові не належав, тож він завагався.

— Бери зелений, — прошепотів я і послав йому ці слова по воді, але він уже стояв у білому і різав ножем припон. Потім він узявся за весла і спрямував човна просто в обійми смерті.

Якуб підплив ближче і, скерувавши човна прямо на неї, переламав Марені спину. Вона розвалилася на два шматки: держак і далі стирчав із води, а ті ж самі руки, що допіру на скелі підкинули це тіло в небо, жбурнули його ще раз, якомога далі, тепер уже точно, як слід. Тіло булькнуло біля мене в очерет, голова зіскочила і впала мені на коліна. З лісу почувся переможний рев. Навіть страхопуди повернулися славити героїзм ватажка зграї, що широко розставивши ноги, стояв на хиткому човні та ревів, як ведмідь. Потім спустив штани і показав смерті сраку. Публіка на березі була в екстазі.

Я не поспішав. Під водою доплив до тулуба смерті і нап'яв на нього голову. Потім запхнув ляльці в голову кілька стеблин рогозу, тепер

вона променилася, мов маленьке зубате сонечко. Із цим смолоскипом на поламаному держаку я пішов в останню атаку.

З берега це нагадувало ляльковий театр: юнак, мов грецький атлет, що святкує перемогу, неквапно веслує, кружляє по ставку, сп'янілий від оплесків. Він не чує, що гомін набув застережливих інтонацій і не бачить, як із глибини знову вигулькнула смерть, як вона піднімається з-під води, схиляється над ним ззаду, і коли він випростується, щоб помахати нажаханій публіці, усією вагою дерев'яного кілка, обв'язаного соломою, падає хлопцеві на шию.

Човен перевернувся і зник під водою, видобуваючи з дна бульбашки, які лускалися на поверхні, мовби вода кипіла. Якуба не було видно. Здійнявся вітер, по воді пішли брижі, оплески на березі змінило голосіння. На глибині у півтора лікті під водою я заховав смерть під затонулим човном. Мерця поцілував на прощання і виштовхнув на поверхню. В його легенях ще було повітря, тож хлопець тримався на воді, і його поволі відносило до скелі, обличчя ще не встигло втратити барву. Поглянувши на Катержину, я був здивований, наскільки вона була спокійна, мовби вже змирилася, мовби очікувала трагедії. Вона вклякла на скелі, тримаючи в пальцях рожеву стрічку, яку вплітала у волосся. Вітер вихоплює її. Відносить у мочарі за ставком.

Уночі мені явився дерев'яний бовван у подібі сповитого немовляти, я перечепився об нього в темному чорторії, на самісінькому дні свого сну. Одрадек, так його звали, у нього були заплющені очі, а його маленький ротик усміхався. Потім щось торкнулося мого плеча, я впустив Одрадека й озирнувся. Там був велетенський лосось, він виричав на мене кругле нерухоме око. Рот, повний гострих зубів, розтулився, і я це попередження зрозумів.

На гору я йшов вишневою алеєю з боку Стволінок, був ранній ранок, деякі дерева вже квітли, але всі ще стояли безлистими. Перша травичка вже пробивалася густими жмутками, посеред межі білили бутони стокроток, а по краях кучерявилася кропива. Якийсь час зі Стволінок мене супроводжував собачий гавкіт, потім він стих і зі мною лишилося тільки далеке гелготіння гусей та спів пташок у верховітті. А потім долинув дивний звук, я радше відчув його кістями, ніж у вухах, ніби стотисячний натовп заклацав пальцями у полях. То зерно проростало у

землі, поле тут уже було засіяне. Воно відчувало воду, цього дня збиралося на дощ, тож варто було готуватися.

Прислухаючись, я перестав пильнувати дорогу. Аж тут із зарослого яру вийшов якийсь чоловік, так само, як і я, зосереджений на шепотінні зораної землі. Він спирався на довгу палицю, і зненацька мене уздрівши, налякано підняв її в оборонному жесті. Був високий, на голові мав капелюха, а на плечі метелявся клунок. Зрозумівши, що зустрів не грабіжника, а такого ж подорожнього, як і він сам, чоловік підняв капелюха у привітанні й пішов далі в напрямку на Голани, на Дуби й на Гіршберг, звідки години через дві прийде дощ, щоб проклюнулося зерно у всіх, хто вчасно його посіяв.

Я увійшов до лісу. Приблизно на відстані милі від роздоріжжя рельєф поступово піднімався до одного з пагорбів, якими увінчана гора, а на західному боці здіймався вертикально вгору горбкуватим та скелястим, на пів милі завдовжки, стрімчаком, що складався з трьох кам'яних, розташованих одна над одною, терас. Щоб обійти скелі, я обрав північний напрямок. По схилу петляла протоптана стежина, сутінки розсіювалися, з торішнього листя здіймався серпанок і в ранковій прохолоді осідав на корі ялиць та ялин і знову стікав у підлісок. Я роззுவся, щоб через мої ступні ранкова волога проникла до тіла й освіжила мене, в той час як очі мої, спрагли краси, блукали поглядом навсбіч, доки не знайшли те, що шукали. Гора була від середини поросла фіалками, примулами та білоцвітом, золотіли стовбури сосен, букові були сірувато-сріблясті, глиця не втратила впродовж зими своєї зеленої барви. Стежка закінчувалася біля криниці.

Вода була підведена з джерела і в жолоб спадала через кам'яний стовпчик від огорожі, який хтось колись сюди приніс і поклав між корінням. Я нахилився зачерпнути долонею води і з насолодою напився. І мало не захлинувся, коли на очі мені втрапило те, що було вирізьблене на камені над жолобом: серце, пронизане стрілою, що розділяла два ініціали, К та Я.

Краса ранкового лісу більше не вабила мене. Я вихлюпнув собі на волосся й на шию кілька пригорщ води, так, наче їх могло вистачити, щоб змити вчорашній день, а тоді сягнистою ходою пішов нагору, втиснувши голову в плечі, боячись роззирнутися, щоб не уздріти десь

на буковій корі ще якогось нагадування про Катержину і Якуба. До вершини я не дійшов. Дістався тільки дивної улововини, що відкрилася мені трохи нижче верхівки. Тут був затінок, букові дерева схилилися до купи, і їхнє гілля, хоч і досі безлисте, затуляло світло, тому я спочатку не помітив, що ховається за міцними стовбурами посеред улововини. Тим більша на мене чекала несподіванка: там розташувався великий валун, він не випинався з-під землі, а лежав на поверхні, немов велетенське страусяче яйце.

Про цей вікланЗ я читав у путівнику, про нього мало хто знав, а місцеві вважали його за камінь з Місяця. Я підійшов ближче і тепер бачив, що це дивовижне явище у книзі описано цілком достовірно: у ньому справді виднівся вітром битий, дощами митий хрестик, досить маленький та непомітний між четвіркою сосен, які височіли над кронами довколишніх буків й обплітали камінь своїм схожим на мацаки корінням. Я не вірив своїм очам, таж валун разом з ними мав би перехилитися в один бік. Але не перехилився, і я знав, що так і має бути. Десь глибоко в пам'яті сиділо: щось схоже я бачив, напевно, колись я вже був тут.

Я підніс руку до валуна, на вужчому кінці вхопився за корінь, правою ногою намацав виїмку — і вже був нагорі. Сперся об одну з сосен і простяг руку до хреста. Він був з пісковика, грані сточив час, одне плічко було коротшим. Спереду на ньому була вирізьблена голова у профіль, спрямований ліворуч. Про риси обличчя, форму носа й підборіддя можна було хіба здогадуватися, навколо черепа нічого не випиналося, шия закінчувалася прямою рисою десь на пів дюйма нижче підборіддя, а під нею було зображено серп. З іншого боку якась дата, яку не розпізнати було ні очима ні на дотик. Я провів пальцями по перемичці хреста і намацав кілька заглибин, на коротшому плічку дві, на довшому три, одна з тих трьох була менша за решту, майже непомітна. В усіх стояла нічна роса. Я відступив і постарався скласти собі до купи все побачене. Виходило так, ніби в давні часи тут було скоєно злочин: такого-то й такого-то року тут трапилося вбивство, комусь зітнули голову, і причиною смерті був серп. Хреста тут встановлено, щоб дух убитого примирився з тим, хто порішив його.

Я роззирнувся. З верхівки віклану улововина не виглядала схожою на місце, яке могла би у прадавні часи видовбати у випуклій горі людська

рука. Мене вразила збалансованість цієї западини: брила, розташована у самому центрі, чотири майже однакові сосни, що виростили з брили, і те, в який спосіб у цьому тінистому, рідко відвідуваному закутку росли дерева. Можливо, це була лише моя уява, підсилена незвичайністю цього місця, але в ту мить я міг закластися, що старі й молоді буки ростуть навколо каменя концентричними колами.

Раптом пустився дощ, і камінь піді мною хитнувся. Спершу в один, потім в інший бік, цього разу дужче. Я миттю зрозумів, що це я порушую його рівновагу. Одним стрибком зіскочив донизу. Дощ посилювався, і не встиг я підвестися, як віклан хлюпнув мені на голову холодною водою. Я похопився і дав чосу, але перед цим устиг краєм ока побачити спідню сторону яйця, майже недосяжну для денного світла. Хтось посміхався мені звідти, я бачив між корінням пару божевільних, широко розплющених кам'яних очей і вишкірений в усмішці рот. Чи то привиділося?..

Внизу на узліссі я почекав, поки дощ ущухне. Вирішив не повертатися до Вежі, а сходити у Весь, і краще межами, по сухому, аніж навропростець через заплавні луки, щоб потім не виглядати перед людьми так, наче щойно зі ставка виліз. У полях було на диво гамірно, люди повиходили ще зранку, від дощу тікати не стали і тепер поводитися незвично галасливо.

Дехто тільки орав поле, інші засівали, а найспритніші засіяли ще минулого тижня. І тим химерніше поводитися вони у борознах, я бачив три молоді пари, які вовтузилися в грязюці й цілувалися, мов ошалілі, і нікому це не здалося дивним, лише мені. Того пообіддя я чув у полях тільки чеську, напевно, німці вже закінчили й розійшлися порати іншу роботу, а вірні традиціям чехи вичікували, щоб узятися до роботи саме сьогодні, у понеділок після Смертиної неділі. А ще мене здивувало, якими добірними виразами, насамперед брутальною лайкою, частують одне одного селяни та наймити. За чверть милі від Весі я став свідком сварки: на мізерній ділянці одне навпроти одного орали двоє чоловіків, рухаючись від крайніх борозен до середини, де мали зрештою зустрітися. Вже звіддала я чув, як вони покрикують одне на одного. Коли я наблизився, вони спинилися один супроти одного, між ними лишилося зо два незорані ряди. Чоловіки покидали батоги, якими поганяли один вола, інший коника, і завели сварку. «У тебе срака така,

що з неї й качка нап'ється, так, може, ти трохи ширше ступатимеш, щоб не відставати?» — виплюнув старший і почав засукувати рукави, на що молодший, на пів голови нижчий хлопець підняв відкладений батіг, покрутив ним у долоні і відповів: «Язиком мелеш знаменито, тільки щось із рота тобі не борошно сиплеться». Вони зареготали, як мені здалося, трохи вимушено, відтак погнали тварин, щоб ті доорали борозну. Потім розвернули їх, а коли знову дійшли до середини, обмінялися новою порцією лайки. Ці двоє були нівроку схожі, напевно, батько й син.

Я не мав у кого запитати, чому вони так поводяться, а їх самих турбувати не хотів, бо вони виглядали так, наче весну проспали. Я рушив далі, сподіваючись найняти у Весі робітників на будівельні роботи. Вежа гостро потребувала ремонту, до того ж я хотів надбудувати ще один поверх. Тепер я бачив, що доведеться або почекати, або наймати німців, які з польовими роботами вже упоралися. Варіант замовити робітників, користуючись правами пана, я відкинув, тепер це було не так просто, як у давніші часи, мені б довелося пропонувати якусь послугу навзамін. Щодо ідеалів Французької революції у мене були свої міркування, але я добре пам'ятав часи, коли присягав їм.

Було трохи пополудні, село наче вимерло, навіть церковний дзвін, що скликав на обідню службу, звучав, наче похоронний. Сонце смалило мені в потилицю, але у волоссі й за коміром гуляв прохолодний вітер. Причиною мертвотної тиші сільського майдану була аж ніяк не вчорашня подія на Конському ставкові, а сьогоднішні польові роботи. З димарів курилося, господині були вдома й палили у грубках. Я зустрів кількох дітлахів, що несли на поле вузлики з холодним обідом. Тепла каша чекатиме на орачів тільки ввечері.

Мені спало на думку познайомитися з парохом і принагідно спитати його щодо кмітливих парафіян, які не бояться важкої праці. Я дійшов до церкви у верхній частині сільського майдану, обійшов її та постукав у двері житлового будинку. Це була доладна одноповерхова, пофарбована жовтим тиньком будівля з мансардним дахом, ошатно, плиточка до плиточки вкрита якісним ґонтом. Двері відчинилися, і на моєму шляху став довготелесий згорблений чоловік в окулярах. Я впізнав його, це був учитель.

Він виглядав здивованим, утім і я навряд чи виглядав інакше. Він став виправдовуватися, що заняття у школі скінчилися, тож він збирається до пароха, там його через день годують обідом. Тепер причин для подиву було вже дві: по-перше, з чого б це шанувальнику Феєрбаха обідати у пароха, по-друге, як він може до нього збиратися, якщо щойно від нього вийшов? Я вказав на ліпний герб Літомнержицької єпархії над його головою. Він глянув і, ніяково всміхаючись, пояснив, що отець Фіделіус вже рік як надає це приміщення школі, а сам перебрався у набагато скромніший шкільний будиночок.

— А щодо мого захоплення Феєрбаховими «Думками про смерть та безсмертя», то про це ніхто, крім вас, мосьпане, не знає, а ви ж нікому не скажете, самі-бо пережили Французьку революцію, принаймні так про вас кажуть, — і додав: — При всій повазі, бароне, але ви тоді, гадаю, були немовлятком, еге ж?

Я розсміявся. Він уважно подивився на мене короткозорими очима, шукаючи ознак старості. Але скільки не приглядався, бачив лише стрункого, мов тополька, тридцятилітка.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

КУПИТИ